

INTERESŲ KRYŽKELĖS

Didžiosios Britanijos, Prancūzijos,
Vokietijos ir Rusijos sankirtos
Baltijos valstybėse 1918–1920 m.

Kęstutis Kilinskas | Zenonas Butkus | Vilma Bukaitė | Ēriks Jēkabsons

INTERESŲ KRYŽKELĒS

Didžiosios Britanijos, Prancūzijos,
Vokietijos ir Rusijos sankirtos
Baltijos valstybėse 1918–1920 m.

MONOGRAFIJA

VILNIAUS
UNIVERSITETO
LEIDYKLA

2024

Recenzentai:

prof. dr. Alfonsas Eidintas, Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

doc. dr. Saulius Kaubrys, Vilniaus universiteto Istorijos fakultetas

prof. dr. Juozas Skirius, Vytauto Didžiojo universitetas

Finansavimą skyrė Lietuvos mokslo taryba (LMTLT), sutarties Nr. P-MIP-21-98

Viršelio nuotrauka iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo, P-06713

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*

ISBN 978-609-07-1088-3 (spausdinta knyga)

ISBN 978-609-07-1089-0 (skaitmeninis PDF)

© Kęstutis Kilinskas, Zenonas Butkus, Vilma Bukaitė, Ēriks Jēkabsons, 2024

© Vilniaus universitetas, 2024

TURINYS

Įvadas / 7

Politinių ir karinių struktūrų transformacija ir prielaidų Vokietijai dominuoti Baltijos regione susiformavimas 1918–1919 m. sandūroje / 23

Vokietijos vyriausybės ir karinės vadovybės nuostatos dėl politikos
Baltijos regione / 25

Vokietijos kariuomenė, apnuoginusi Baltijos šalių pažeidžiamumą / 37

„Drovi“ Didžiosios Britanijos politika Baltijos regione / 52

Nepalankus Baltijos valstybėms Prancūzijos interesų vektorius
1918–1919 m. sandūroje / 69

Baltijos valstybių politinės ateities dilemos tarptautinėse konferencijose / 85

Prinkipo salų konferencija – nepavykusi diplomatijos galimybė? / 87

Baltijos valstybių nepriklausomybės klausimas Paryžiaus taikos
konferencijoje / 94

Lietuvos ir Vokietijos paribio žemių dilemos Paryžiaus taikos
konferencijoje / 123

Vokietijos pozicijų Lietuvoje ir Latvijoje stiprėjimas Antantės politikos prieglobstyje 1919 m. pirmoje pusėje / 137

Vokietijos karinių dalinių įsitvirtinimas Latvijoje / 139

Vokietijos stiprėjimo ir Antantės pasyvumo šešėlyje nesėkmingas Lietuvos
bandymas ieškoti paramos žygiui į Vilnių / 152

Didžiosios Britanijos mėginimai skverbtis į Vokietijos
dominuojamą erdvę / 157

Vangus Prancūzijos karinių misijų paskyrimas Baltijos šalyse / 168

Antantės karinių misijų pastangos stabdyti vokiečių ekspansiją
Latvijoje / 181

Vokietijos bandymai apeiti Antantės veiksnio stiprėjimą 1919 m. vasarą / 195

Antantės pastangos iškraustyti Vokietijos dalinius iš Baltijos regiono ir jų išsisukinėjimas / 197

Rüdigerio von der Goltzo planų maskuotė ir sąveika su vakarų Rusijos vyriausybe / 217

Rüdigerio von der Goltzo politiniai, ekonominiai ir kariniai sumanymai dėl Lietuvos / 228

Antantės pastangos sustiprinti Lietuvos ir Latvijos pozicijas / 239

Antantės ekonominis ir karinis spaudimas Vokietijai / 250

Sąjungininkų kontrolės komisijos veikla evakuojant vokiečių dalinius iš Baltijos valstybių / 271

Baltijos valstybių taikos sutartys su Rusija ir kintanti Antantės pozicija / 291

Estijos koziris. Santūrus Didžiosios Britanijos požiūris į Baltijos valstybių derybas su Sovietų Rusija (1919 m. rugsėjis–1920 m. sausis) / 293

Vyriausybių kaitos įtaka Prancūzijos požiūriui į Baltijos valstybių ir Sovietų Rusijos derybas / 303

Lenkijos veiksnio įtaka Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos pastangoms paveikti Lietuvos derybas su Sovietų Rusija / 314

Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos nuostatos 1920 metais dėl Latvijos taikos derybų / 332

Išvados / 337

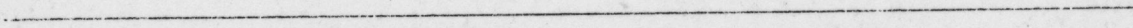
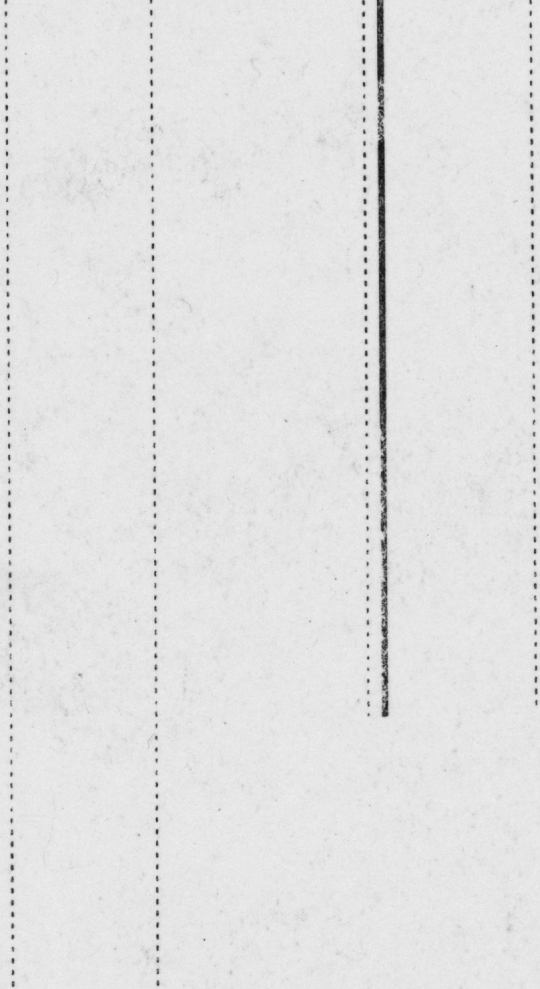
Summary / 343

Šaltinių ir literatūros sąrašas / 349

Asmenvardžių rodyklė / 363

Įvadas

Sergijamogo krmu pisminikas
Čakste apdzieso ordenu
aplovanaja Stenaušianu k
(diepjas gideja nuu Betmonko) Klau

18.5.57 Foot 13.5 h
18.5.57 Foot 13.5 h
9.4

Šios monografijos atsiradimą įkvėpė pastanga ištirti ir įvertinti prieš šimtą metų įvykusio trijų Baltijos šalių valstybingumo susikūrimo priežastis, nustatyti vidaus ir išorės veiksnių tuo metu pusiausvyrą, suteikti šiam įvykiui svaresnį akademinį turinį, priešpriešinti jį spekuliatyviam išorės veiksnio sureikšminimui, kai tvirtinama, neva tas valstybingumas tebuvęs tiesioginis Pirmojo pasaulinio karo padarinys, kad valstybingumas Baltijos tautoms tiesiog buvo atneštas tarsi ant lėkštutės – joms tereikėjo jį pasiimti.

Dažnokai stengiamasi pabrėžti, kad Baltijos šalių valstybingumo atsiradimą lėmė tarptautinė konjunktūra, Vokietijos ir Rusijos susilpnėjimas ir Antantės¹ narių parama, o M. Römerio teiginys, kad Lietuvos valstybė buvo „ne kieno nors dovana“, bet „nacionalinės tautos laimėjimas, gyvas jos jėgų vaisius“, tebeskamba lyg balsas tyruose. Ar ne dėlto po pasaulį spėriai vėl plinta mintys apie geopolitinių veiksnių fatališkumą mūsų regione, reanimuojamos sovietinės istoriografijos klišės, esą Baltijos šalių atsiskyrimą nuo Rusijos po Pirmojo pasaulinio karo lėmė „užsienio intervencija“ ir Vakarų valstybių parama, o Maskvoje vėl spausdinami leidiniai, kuriuose tvirtinama, esą K. Ulmanio vadovaujama pirmoji Latvijos vyriausybė buvo atnešta ant „vokiečių durtuvų“ ir laikėsi po „galingu sąjungininkų sparnu“².

Akademiniu lygmeniu apie tarptautinę padėtį ir baltiečių valstybingumo gimimą po Pirmojo pasaulinio karo rašoma nemažai, bet gana fragmentiškai, dažniausiai apsiribojama vienoje valstybėje vykusių istorinių procesų analize bei daugeliu atvejų pasikliaujama jos archyvais. Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, Vokietijos ar bolševikinės Rusijos politika³, Lietuvos, Latvijos, Estijos padėtis bei jų valstybingumo kūryba su retomis išimtimis⁴ nagrinėjama atskirai ir tai būdinga ne vien Lietuvos⁵ ir

---

1 Antantė (Santarvė) – 1891–1907 m. susiformavęs Didžiosios Britanijos, Prancūzijos ir Rusijos politinis karinis blokas. Prie jų prisijungė mažesnės Sąjungininkės, 1915 m. – Italija, vėliau ir JAV. 1917 m. sovietams perėmus valdymą, iš sąjungos pasitraukė Rusija. Laimėjusios Pirmąjį pasaulinį karą, Antantės valstybės formavo pokarinį pasaulio, visų pirma Europos, geografinį ir politinį žemėlapi, bet po 1930 m. ankstesnio vaidmens neteko. Knygoje vartojame ir paplitusį Antantės sinonimą – Sąjungininkai.

2 Людмила Воробьева, *История Латвии: от Российской империи к СССР*, Москва, 2009, т. 1.

3 Sąvokos *bolševikinė, komunistinė, Sovietų Rusija, sovietinė valstybė* monografijoje vartojamos kaip sinonimai.

4 Charlotte Alston, *The Peace conferences of 1919–1923 and their aftermath: Antonius Piip, Zigfrids Meierovics and Augustinas Voldemaras, The Baltic states*, London, 2010.

5 Константинас Навицкас, *Литва и Антанта (1918–1920 гг.)*, Вильнюс, 1970; Regina Žepkaitė, *Lietuva tarptautinės politikos labirintuose 1918–1922*, Vilnius, 1973; Česlovas Laurinavičius, *Lietuvos–Sovietų Rusijos taikos sutartis (1920 m. liepos 12 d. sutarties problema)*, Vilnius, 1992; Aldona

Latvijos⁶, bet ir kitų užsienio šalių istoriografijai⁷. Be to, gana dažnai kariniai veiksmai, kurie buvo neatsiejama politinės dienotvarkės dalis ir užsienio politikos įgyvendinimo priemonė 1919–1920 m., analizuojami nesusiejant su užsienio politika bei neperžengiant nacionalinės istoriografijų ribų⁸. Tiesa, reikia atkreipti dėmesį, kad

---

Gaigalaitė, *Lietuva Paryžiuje 1919 metais*, Kaunas, 1999; Edmundas Gimžauskas, Įvadas, *Lietuva vokiečių okupacijoje Pirmojo pasaulinio karo metais 1915–1918: Lietuvos nepriklausomos valstybės genezė*, Vilnius, 2006; Vilma Bukaitė, *Lietuvos valstybės politiniai ir diplomatiniai santykiai su Prancūzija 1919–1940 m.: daktaro disertacija*, Vilnius, 2013; Alfonsas Eidintas, Raimundas Lopata, Įvadas, *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės atkūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*, Vilnius, 2017, t. 1; Alfonsas Eidintas, Raimundas Lopata, Įvadas, *Lietuvos vyriausybių 1918–1920 metų posėdžių protokolai*, Vilnius, 2018, 2 t.; Tomas Balkelis, *Lemtingi metai: Lietuva, 1914–1923: karas, revoliucija ir tautos gimimas*, Vilnius, 2019; Česlovas Laurinavičius, *Lietuvos ir su Klaipėda ir Vilniumi genezė: anglų ir rusų „Didžiojo Žaidimo“ Baltijos aspektas*, Vilnius, 2020.

- 6 Edgars Dunsdorfs, *Kārļa Ulmaņa dzīve: Ceļinieks, politiķis, diktators, moceklis*. Rīga, 1992; Александр Лейт, *Агрессия империалистических держав в Латвии*, Рига, 1952; Вилнис Сиполс, *За кулисами иностранной интервенции в Латвии (1918–1920)*, Москва, 1959; ibidem, *Slepēnā diplomātija: Buržuāziskās Latvijas ārpolitika 1919.–1932. gadā*. Rīga, 1965; ibidem, *Latvijas buržuāziskā diplomātija*, Rīga, 1969; ibidem, *Политика английского империализма в отношении буржуазной Латвии, 1920–1923*, Рига, 1966.
- 7 Edgars Andersons, *Latvijas vēsture 1914–1920*, Stockholm, 1967; Evald Uustalu, *Die Staatgründung Estlands: von den Baltischen Provinzen zu den Baltischen Staaten: Beiträge zur Entstehungsgeschichte der Republiken Estland und Lettland 1917–1918*, Marburg, 1971; Kalervo Hovi, *Cordon sanitaire or barriere de l'Est?: the emergence of the New French Eastern European Alliance Policy 1917–1919*, Turku, 1975; Olavi Hovi, *The Baltic area in British foreign policy 1918–1921: from the Compiègne Armistice to the implementation of the Versailles Treaty*, Helsinki, 1980; John Hiden, *The Baltic states and Weimar Ostpolitik*, Cambridge, 1987; Karsten Brüggemann, *Die Gründung der Republik Estland und das Ende des „Einen und unteilbaren Russland“: die Petrograder Front des Russischen Bürgerkriegs*, Wiesbaden, 2002; Jobst Knigge, *Kontinuität deutscher Kriegsziele im Baltikum, Deutsche Baltikum-Politik 1918/19 und das Kontinuitätsproblem*, Hamburg, 2003; Julien Gueslin, *La France et les pays baltes de 1918 à 1923: Mémoire de maîtrise*, Paris, 1996; Julien Gueslin, *Un nouveau Drang nach Osten? La France face à la menace des corps francs allemands dans les pays baltes*, 1919, *Revue internationale d'histoire militaire*, 2003, N. 83; Vejas Gabriel Liulevicius, *War Land on the Eastern Front: Culture, National Identity, and German occupation in World War I*, Cambridge, 2004; *Latvija Parīzes miera konferencē 1919. gada: delegācijas sēžu protokoli*, Rīga, 2017; *Latvijas Neatkarības karš 1918–1919. gadā: Lielbritānijas Kara flotes ziņojumi = Latvian War of Independence 1918–1919: Reports of British Royal Navy*, Rīga, 2019.
- 8 Warren E. Williams, *Die Politik der Alliierten gegenüber den Freikops im Baltikum 1918–1919, Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 1964, V. 12, N. 2; Kazys Ališauskas, *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1919 m.*, Čikaga, 1972; Vytautas Lesčius, *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004; Charles L. Sullivan, *German Freecorps in the Baltic 1918–1919, Journal of Baltic studies*, V. 7, N. 2, 1976; Tomas Balkelis, *Deutsche Freiwilligenverbände in Litauen 1919, Annaberger Annalen*, 2019, N. 27; Edmundas Gimžauskas, *Vokiečių karinės okupacijos poveikis Lietuvos visuomenei ir besiformuojančiam valstybingumui 1915–1919 m.*, *Karo archyvas*, 2010, t. 25; Peter Lieb,

kariniai veiksmai Latvijoje ir Estijoje dėl palyginti glaudesnių šių valstybių karinių ryšių bei tarpusavio pagalbos nagrinėti plačiau, tačiau tą vargiai galima pasakyti apie pietinę jų kaimynę – Lietuvą⁹.

Visa tai rodo, kad trūksta tarptautinių santykių, tarptautinės politinės ir karinės padėties visuminio vaizdo Baltijos regione, jį ir siekiame sukurti šiuo tyrimu, kartu nagrinėdami ir didžiųjų, ir mažųjų valstybių politiką bei vertindami Versalio sistemos kūrėjų Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos bei jos griovėjų Vokietijos ir Sovietų Sąjungos politinius ir karinius veiksmus, taip pat pamėginti apčiuopti gyvai funkcionuojantį tarptautinių santykių mazgą. Tyrime mėginame kelti klausimą, kaip veikė Versalio sistema periferinėje jos dalyje – Baltijos regione iš pat pradžių, juk čia, it kokiam „kraujo laše“, turi atsispindėti visa „kraujo sudėtis“, pati „kraujotaka“. Taip pat tikrintume hipotezę, kad sustabdytas konfliktas Vakaruose dar kurį laiką pulsavo Rytuose, ypač skausmingai atsiliepęs Baltijos regionui.

Kai kuriuose istorikų darbuose užsienio šalis, veikusias Baltijos regione, tarsi bandoma grupuoti; nagrinėjama Antantės šalių¹⁰ arba Vokietijos ir Rusijos¹¹ politika, bet ir tuo atveju tyrimų paraštėje lieka abiejų grupių, veikusių skirtingais vektoriais, poveikis baltiečių valstybingumui. Be to, Vokietijos pokarinių militaristinių jėgų įniršis ir kerštas baltiečiams dėl jų stiprėjančios orientacijos į karo nugalėtojas – Antantės šalis ir JAV istoriografijoje lieka beveik visai neanalizuotas.

Monografijoje mėginsime susitelkti į tokią analizę ir imsime tikrinti hipotezę, kad išorės veiksnys galėjo ne tik paskatinti, bet ir trukdyti baltiečiams steigti nepriklausomas valstybes. Tyrime taip pat mėginsime parodyti Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos politinių vizijų bei veiksmų Baltijos regione skirtumus, panašumus, jų

Der deutsche Krieg im Osten von 1914 bis 1919, *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 2017, V. 65, N. 4; *Latvijas Atbrīvošanas kara vēsture*, sud. Peniķis Mārtiņš, Rīga, 1938.

9 Robert G. Waite, *Vanguard of Nazism: The Free corps movement in postwar Germany 1918–1923*, New York, 1969; William A. Fletcher, *The British navy in the Baltic, 1918–1920: its contribution to the independence of the Baltic nations*, *Journal of Baltic studies*, 1976, V. 7, N. 2; Geoffrey Bennet, *Freeing the Baltic*, Edinburgh, 2002; Donald Stoker, *Britain, France and the naval arms trade in the Baltic 1919–1939*, London, Portland, 2003; John D. Grainger, *The British Navy in the Baltic, 1918–1920*, Woodbridge, 2014; Steve R. Dunn, *Battle in the Baltic: the Royal Navy and the Fight for the Estonia & Latvia 1918–1920*, Croydon, 2020; Tomas Hiio, Toe Nomm, Ago Pajur, Tonu Tannberg, Lauri Vahtre, etc., *Eesti Vabadussoja Ajalugu*, Tallinn, 2020, V. 1.

10 Donatas Kupčiūnas, *When mediation Fails: Britain, France, and the settlement of Vilnius Conflict 1920–1922*, *Diplomacy and statecraft*, V. 22, 2011.

11 Zenonas Butkus, *Tarp Trečiojo Reicho ir Trečiosios Romos: Vokietijos ir sovietų politikos poveikis Baltijos šalių tarptautinei ir vidaus padėčiai tarpukaryje*, Vilnius, 2019.

interesų ir poveikio ribas. Atsižvelgiant į šią aplinkybę, Lietuvos, Latvijos ir Estijos paramos valstybingumui kurti paieškos irgi bus gretinamos, tiriant, ar palankios tarptautinės aplinkybės tam valstybingumui atsirasti Vokietijos ir Rusijos imperijų žlugimas nebuvo nustelbtos nepalankiomis, kai antiversališkas vokiškų ir rusiškų jėgų įniršis nukrypo į Antantę besiorientuojančius baltiečius.

Monografijos autoriai mano, kad tyrimo tematika yra itin aktuali vykstant Rusijos agresijai prieš Ukrainą, kuri išryškina sutampančius ir prasilenkiančius didžiųjų valstybių interesus Rytų Europoje bei fiksuoja jų požiūrį į Ukrainą ir Rusiją. Manytume, kad tyrimas ne mažiau svarbus vis stiprėjančių hibridinių karų sąlygomis, kai brukama mintis, jog mūsų valstybingumas tėra laikinas, neturintis vidinės stiprybės, mat, vis atsirandantis laikinai susilpnėjęs Rusijai. Ir akademinio lygmeniu prasminga svarstyti nepriklausomybės įtvirtinimą lėmusių vidaus ir išorės veiksnių pusiausvyrą, patikrinti istorikų, politologų teiginius, kad Baltijos valstybės galėjusios būti „geopolitinė anomalija“, o jų susikūrimas po Pirmojo pasaulinio karo „buvo iš esmės konjunktūrinio pobūdžio“¹².

Nuodugnai išanalizavę ir įvertinę aktyviausių galių Baltijos regione – Vokietijos, Sovietų Rusijos, Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos veiksmus bei jų poveikį Baltijos šalių valstybingumui atsirasti, taip pat šių šalių atsaką į galių veiksmus ir pačių baltiečių nepriklausomybės kūrybą, aukas ir pastangas, šitokiu būdu tikimės nustatyti optimalią vidaus ir išorės veiksnių pusiausvyrą randantis baltiečių valstybingumui.

Nuodugniais tyrimais nustačius šią pusiausvyrą, istoriografijoje rastąsi palankesnių galimybių ir politinių procesų, taip pat ekonominių, socialinių net tautinių santykių Baltijos šalyse tyrimo korekcijoms. Atskleista probleminė tematika padės pagrindus Europos naujų valstybių, atsiradusių po Pirmojo pasaulinio karo, bendroms tendencijoms įvertinti. O tai suteiks impulso viso tarpukario Šiaurės rytų Europos valstybių tarptautinės padėties analizei. Šiame kontekste išryškės ir Baltijos šalių tarptautinės bei vidinės raidos bendrieji bruožai ir specifika. Bus galima iš naujo kelti klausimą, kiek tarptautinės aplinkybės turėjo įtakos valstybiniam perversmams šiose šalyse, skatino demokratines ar autoritarines tendencijas ir kodėl Suomijos valstybės institucijos sudarė sąlygas išvengti autoritarinio laikotarpio ir taikiomis, teisėtomis formomis nuslopinti komunistinius ir kitus radikalius sąjūdžius.

Tad tyrimo tikslas – ištirti Pirmojo pasaulinio karo nugalėtojų – Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, taip pat pralaimėtojos Vokietijos bei bolševikinės Rusijos veiks-

---

12 Česlovas Laurinavičius, Egidijus Motieka, Nortautas Statkus, *Baltijos valstybių geopolitikos bruožai*, Vilnius, 2005.

mus Baltijos regione, atskleisti tuos veiksmus lėmusius minėtų galių interesus ir jų sankirtas, tų sankirtų poveikį gimstančiam Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybingumui, jų tarpusavio santykiams ir ryšiams su artimiausiais kaimynais šiaurėje ir pietuose 1918–1920 metais. Siekdami įgyvendinti tyrimo tikslą išskelėme keturis tyrimo uždavinius:

1. Įvertinti po Pirmojo pasaulinio karo susidariusią galių pusiausvyrą ir tautų apsisprendimo teisės principų raiškos Baltijos regione galimybes bei nustatyti Antantės, Vokietijos ir bolševikinės Rusijos politines vizijas bei karines projekcijas regione.
2. Išanalizuoti Vokietijos ir sovietinių dalinių veiksmus, Vokietijos armijos pagalbą baltiečiams Nepriklausomybės kovose ir karinius veiksmus prieš juos (nuo Cėsių kautynių iki bermontininkų avantiūros);
3. Ištirti Antantės karinių ir politinių misijų veiklą bei jų santykius su Baltijos valstybėmis ir vokiečių militaristais, taip pat atskleisti tų santykių padarinius baltiečių valstybingumui;
4. Įvertinti baltiečių valstybingumo vakarietiško pripažinimo peripetijas, Antantės valstybių pozicijas ir jų įtaką Baltijos valstybių deryboms bei taikos sutartims su Rusija 1920 metais.

Uždaviniai formuluojami atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos valstybingumas ugdytas vaduojantis iš Vokietijos, o Estijos ir Latvijos – iš Rusijos interesų sferos, ir kad perspektyvi baltiečių orientacija į Antantės grupuotę turėjo savo „kainą“ – aršią jų konfrontaciją su vokiečių daliniais. Tirsime hipotezę, kad Versalio sistemos trapumą lėmė ne tiek jos priešaringumas, o joje nedalyvavusių galių – Vokietijos ir sovietų ketinimai rengti naują karą.

Chronologiniu tyrimo atskaitos tašku tapo 1918 m. lapkričio 11 d., nes tuomet prasidėjo realus Lietuvos, Latvijos ir Estijos nacionalinių valstybių kūrimasis, iki 1920 m. rugpjūčio 11 d. Latvijos ir Rusijos taikos sutarties pasirašymo. Šią datą, viena, padiktavo Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos politikos Baltijos šalyse vektorius, o kita, tyrime kiek įmanoma siekiama atsiriboti nuo istoriografijoje išsamiai ir giliai išanalizuoto Lietuvos ir Lenkijos konflikto.

Tyrimo metodo ašį sudaro dar ir tai, kad politiniai, diplomatiniai veiksmai bus analizuojami kartu su kariniais, nagrinėjami ne tik karai su bolševikais, bermontininkais, bet ir vokiečių–baltiečių kariniai susidūrimai (Cėsių kautynės ir kt.), nulėmę, kad Latvija 1919 m. lapkritį net turėjo paskelbti karą Vokietijai. Taip pat lyginamuoju aspektu bus tiriamas Baltijos šalių atsakas į didžiųjų galių politiką, nevienodo lygio ir intensyvumo Lietuvos, Latvijos ir Estijos ryšiai su tomis galiomis. Be to, bus aiškinamasi, kaip silpnesni Lietuvos nei dviejų šiaurinių kaimynių santykiai su

Didžiąja Britanija ir Prancūzija paveikė jos valstybingumo raidą ir ypač tarptautinio pripažinimo klausimą. Tyrimo metu taip pat bus vertinamas didžiųjų galių poveikis Baltijos šalių santykiams, jų bendradarbiavimui, sąjungos kūrimui, Lietuvos–Lenkijos, Suomijos įsitraukimui į Baltijos šalių politiką. Tyrimas apimtų ir išorės poveikio Baltijos šalių vidaus politikai nustatymą.

Tarptautiniai procesai daugiausia tiriama remiantis istoriniu ir lyginamuoju metodais. Antantės šalių politika Baltijos šalyse bus lyginama su vokiečių ir bolševikų veiksmais šiame regione, taip pat bus nustatomi Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos politikos panašumai bei skirtumai. Imtume lyginti ir didžiųjų valstybių požiūrį į Baltijos šalių valstybingumą, jo pripažinimo problemą, kartu atsakyti į klausimą, kodėl Didžioji Britanija pripažino Latviją anksčiau, nei ši paskelbė nepriklausomybę, o Lietuvos pripažinimas buvo išties atidedamas.

Monografijoje panaudoti Vokietijos, Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, Latvijos ir Lietuvos archyvuose, bibliotekose ir tyrimų centruose saugomi dokumentai. Vokietijos karo archyve¹³ saugomi Vokietijos kariuomenės Rytų fronto štabo ir Vokietijos karinės administracijos Lietuvoje ir Latvijoje veiklą liudijantys dokumentai bei Herderio instituto bibliotekoje aptikti Vokietijos kariuomenės VI rezervo korpuso formuočių dokumentai leido rekonstruoti Vokietijos karinių formuočių struktūrą, pavaldumą bei santykius su Rytų fronto vadavieta, Vokietijos vyriausybės generaliniu įgaliotiniu Latvijoje ir Estijoje Augustu Winnigu, rekonstruoti Vokietijos VIII ir X armijų atsitraukimą bei savanorių karinių formuočių sukūrimą Lietuvoje ir Latvijoje.

Reikia pažymėti, kad politines Rytų fronto vadovybės, gen. Rüdigerio von der Goltzo ir jo pavaldinių politines nuostatas ir santykius su Vokietijos vyriausybe minėti šaltiniai atspindi menkai, tačiau jie sudarė prielaidas patikrinti ir patikslinti Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos karinių misijų atstovų bei Lietuvos diplomatų užfiksuotus duomenis apie Vokietijos karinių dalinių veiksmus, jų vadų siekius įsitvirtinti Baltijos regione bei nustatyti požiūrį į besikuriančias Baltijos valstybes.

Iš publikuotų istorinių šaltinių būtina išskirti Vokietijos ministrų kabineto posėdžių protokolus¹⁴, iš jų pavyko susidaryti bent dalinį įspūdį apie Vokietijos vyriausybės poziciją dėl bolševikų stabdymo, karinių formuočių Baltijos šalyse veiksmų ir nustatyti Vokietijos vyriausybės reakciją į Antantės reikalavimus bei eko-

---

13 Bundesarchiv, Militararchiv, R 8025 Baltische Landswehr, PH 30 Militarverwaltung.

14 *Quellen zur Geschichte des Parlamentarismus und der politischen Parteien, Erste Reihe: von der konstitutionellen Monarchie zur parlamentarischen Republik, Bd. 6, T. 1, Die Regierung der Volksbeauftragten 1918/19*, Hrsg. Werner Conze und Erich Matthias, Düsseldorf, 1969.

Vokietijos šeštojo rezervinio korpuso, veikusio Lietuvoje ir Latvijoje, vadas, Liepojos karinis generalgubernatorius gen. ltn. Rüdigeris von der Goltzas. Niu-jorkas, 1923 m. Fot. *Carl Klein Studios*
Suomių paveldo agentūra

nominių spaudimą evakuoti Vokietijos karinius dalinius iš Baltijos regiono 1919 m. antroje pusėje.

Dideliuose ir Lietuvos istoriografijoje plačiai naudojamuose Edmundo Gimžausko¹⁵, Raimundo Lopatos, Alfonso Eidinto¹⁶ bei šios monografijos autorių Zeno Butkaus bei Kęstutis Kilinsko¹⁷ sudarytuose dokumentų rinkiniuose aptikome

---

15 *Lietuva vokiečių okupacijoje Pirmojo pasaulinio karo metais 1915–1918: Lietuvos nepriklausomos valstybės genezė*, sud. Gimžauskas Edmundas, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2006.

16 *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės atkūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*, sud. Alfonsas Eidintas, Raimundas Lopata, Vilnius, 2017; *Lietuvos vyriausybės 1918–1920 metų posėdžių protokolai*, sud. Alfonsas Eidintas, Raimundas Lopata, Vilnius, 2018, 2 t.

17 *Lietuvos užsienio politikos dokumentai, t. 1: 1917–1920 m.*, sud. Zenonas Butkus, Alfonsas Eidintas, Kęstutis Kilinskas, Vilnius, 2022.

dokumentų, liudijančių Vokietijos generalinio įgaliotinio Lietuvoje Liudwigo Zimmerle's, diplomatinio pasiuntinio Friedricho von Verdy du Vernois, Rytų fronto štabo viršininko gen. Carlo Adolfo Maximiliano Hoffmano pozicijas Lietuvos kariuomenės kūrimo ir apginklavimo klausimais, santykių su Lietuvos kariuomenės vadovybe bei Vokietijos politikos Baltijos regione vertinimų, sąveikos ir priešpriešos su Antantės misijų atstovais siužetų nuotrupų¹⁸, tai padėjo ištirti Baltijos regione veikusią Vokietijos politinių ir karinių atstovų veiksmus bei nustatyti jų sąsajas, įvertinti minėtų atstovų priklausomybės nuo Vokietijos vyriausybės politinės linijos laipsnį.

Herderio instituto bibliotekoje saugomi Baltijos landesvero¹⁹ dokumentai daugiausiai atspindi dalinio struktūrą ir karinius veiksmus, pateikia žvalgybinius bolševikų ir Lietuvos bei Latvijos kariuomenių vertinimus, politinio pobūdžio informacijos juose nedaug, tačiau Baltijos landesvero pranešimai vyriausiajai Vokietijos ginkluotųjų pajėgų vadovetei, gen. R. von der Goltzo siunčiami nurodymai bei pranešimai kariams padėjo tiksliau identifikuoti šio generolo ir A. Winnigo kolonizacinius planus Lietuvoje ir Latvijoje, savanorių telkimą bei apginklavimą antroje 1919 m. pusėje.

Daugelis probleminių tyrimo aspektų, kurie liečia Vokietijos veiksmus, tokius kaip antai gen. R. von der Goltzo ir A. Winnigo politinės projekcijos Baltijos šalyse, vokiečių savanorių dalinių suformavimas ir bolševikų puolimas 1919 m. pirmoje pusėje, balandžio perversmas Liepojoje, Rygos puolimas, Cėsių kautynės, delsimas evakuoti pajėgas iš Baltijos regiono, Antantės reikalavimų nepaisymas, rusų ir vokiečių dalinių formavimas bei jų finansavimas, tiriama remiantis Didžiosios Britanijos archyvuose rasta dokumentais²⁰, iš kurių svarbiausieji yra gana išsamūs britų Karo ir Užsienio reikalų ministerijos sudarytų arba jų vadovaujamų misijų Baltijos regione bei karališkojo laivyno pranešimai. Šiuose šaltiniuose taip pat atskleidžiami fragmentinio šios didžiosios valstybės karo laivyno bendradarbiavimo su Vokietijos karinėmis formuotėmis stabdant bolševikus aspektai.

Tuo tarpu platesnio masto Didžiosios Britanijos užsienio politikos perspektyvos, ministro pirmininko, Užsienio reikalų ir Karo ministerijų bei Admiraliteto pozicijos Prinkipo konferencijos, Vokietijos stiprėjimo Baltijos regione, Baltijos valstybių pripažinimo ir paramos joms, Didžiosios Britanijos santykių su Rusija klausimai

---

18 Be jau minėtų, žr.: Bronius Vaitkevičius, Vokietijos generalinio įgaliotinio Lietuvai memorandumas apie politinį darbą 1918 m. lapkričio – 1919 m. birželio mėn. laikotarpiu, *Lietuvos istorijos metraštis: 1974, 1976*, p. 109–124.

19 Herderio instituto archyvas, Vokietija (*Herder-Institut-Archiv*, HIA).

20 The National Archives, Foreign Office, 608 ir 371, War Office, 106.

atsiskleidė ministro pirmininko, Užsienio reikalų ministerijos, Karo ministerijos bei Admiraliteto, britų karinių misijų Vokietijoje ir Lenkijoje, Didžiosios Britanijos delegacijos Paryžiuje memorandumuose, susirašinėjimuose, instrukcijose diplomati-
niam atstovams Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje bei Baltijos jūroje veikiančioms karo laivams.

Dalis tyrime panaudotų istorinių šaltinių buvo publikuota Didžiosios Britanijos užsienio politikos dokumentų rinkiniuose, Ėriko Jėkobsono sudarytame dokumentų rinkinyje apie britų karo laivyno veiksmus Baltijos jūroje bei E. Gruzdienės disertacijoje²¹. Svarbu ir tai, kad Didžiosios Britanijos karo misijos Vokietijoje bei delegacijos Paryžiaus taikos konferencijoje dokumentuose atskleidžiamos Antantės pastangos ir galimos jos politinių ir ekonominių veiksmų trajektorijos siekiant priversti Vokietijos pajėgas palikti Baltijos regioną. Be to, išsamiai nušviečiami gen. Henrio Alberto Niesselio vadovaujamos Sąjungininkų kontrolės komisijos vokiečių karių evakavimui iš Baltijos šalių veiksmai ne tik Lietuvoje ir Latvijoje, bet ir Paryžiuje, Berlyne ir Tilžėje, o tai leido susidaryti išsamesnį vaizdą apie Vokietijos pajėgų evakuaciją, Lietuvos bei Latvijos vyriausybės nuostatas ir karinių veiksmų padarinius.

Antantės valstybių politinės pozicijos Estijos, Lietuvos ir Latvijos taikos derybose su Rusija taip pat tiriamos remiantis Didžiosios Britanijos karinių misijų bei politinių pasiuntinių atstovų, įdėmiai stebėjusių jų eigą, o Lietuvos atveju dar ir tiesiogiai įtrauktų į karinius veiksmus Vilniuje, pranešimais ir instrukcijomis. Minėti pranešimai leido identifikuoti ne tik Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos pozicijų skirtis, bet ir jų pasikeitimą nuo 1919 m. rudens, kuomet buvo „atrištos rankos“ Baltijos valstybėms pačioms nustatyti santykius su Rusija. Minėtuose šaltiniuose taip pat atsispindi Rusijos reikalavimai, jos derybinės pozicijos ir šį procesą stebėjusių britų pareigūnų vertinimai, Baltijos valstybių, o ypač Estijos siekiai atsiremti į Didžiąją Britaniją, siekiant atsispirti Rusijos spaudimui. Šio klausimo analizei taip pat naudotasi Česlovo Laurinavičiaus, Algimanto Kasparavičiaus, Irinos Kukuškinos, Zenono Butkaus ir Aleksandro Šubino sudarytu dokumentų rinkiniu²².

Prancūzijos užsienio reikalų ministerijos Diplomatinė archyvų centre tarp kitų saugomi 1919–1940 m. politinio ir diplomatinio susirašinėjimo įvairių valstybių klau-

---

21 Estela Gruzdienė, *Užsienio valstybių karinės misijos Pirmojoje Lietuvos Respublikoje 1919–1920 m.*, daktaro disertacija, Kaunas, 2011.

22 *Литва–Россия, 1917–1920 гг.: сборник документов*, сост. Чесловас Лауринавичюс, Альгимантас Каспаравичюс, Зенонас Буткус, Ирина Кукушкина, Александр Шубин, Вильнюс, 2020.

simais dokumentai²³. Šio fondo bylos suformuotos pagal tuo laikotarpiu egzistavusias valstybes. Tiesa, nemažai politinio neapibrėžtumo laikotarpio, 1918–1920 m., vertingų šaltinių Lietuvos, Latvijos, Estijos susirašinėjimo klausimais atsidūrė ir SSRS skirtame apyraše. Didelę šio apyrašo dalį sudaro Baltijos valstybių diplomatų dokumentai, adresuoti Prancūzijos užsienio reikalų ministerijai, kurių autoriai pasakojo apie savo valstybės politinę, karinę, ekonominę padėtį, siekė nepriklausomybės pripažinimo ir dvišalių santykių užmezgimo. Daug informacijos jie perdavė per regione veikusias Prancūzijos diplomatinės atstovybes. 1918–1919 m. itin svarbus informacijos apie Baltijos valstybes kaupimo ir perdavimo centras buvo Prancūzijos ambasada Švedijoje, akivaizdžiai azartiškai ją kaupė ir ministerijai perduodavo ambasadorius Louisas Delavaudas.

Baltijos valstybių atstovai nuolat lankė Prancūzijos atstovybes ir kitose Skandinavijos valstybėse, Didžiojoje Britanijoje, Šveicarijoje. Rusijoje likusi diaspora kontaktavo su ten likusiais į šalies gilumą pasitraukusiais konsulais. Vėliau į informacijos, ypač susijusios su Lietuva, dalijimąsi įsitraukė pirmasis Prancūzijos pasiuntinys Lenkijoje Eugène Pralonas.

Tyrimui buvo labai svarbios ministro pirmininko ir karo ministro Georges Clemenceau ir užsienio reikalų ministro Stepheno Pichono instrukcijos, siųstos tiek regione akredituotiems, tiek į Baltijos valstybes 1919 m. pavasarį – 1920 m. vasarą pagaliau paskirtiems prancūzų diplomatams. Archyve yra gana nedaug dokumentų, kuriuose aprašoma, kaip buvo derinamos šių vyriausybės narių tarpusavio pozicijos. Matome, kad daugelį užsienio reikalų ministrą aktualiais Baltijos valstybių klausimais informuojančių bendresnio pobūdžio dokumentų arba net ministro vardu parengtų memorandumų parengė Užsienio reikalų ministerijos Rusų tarnyba. Šis faktas rodo ministerijos vadovų nuostatas, su kuriuo regionu Paryžiuje 1918–1920 m. buvo pirmiausiai linkstama tapatinti Baltijos valstybes. Kita vertus, įgaliotieji pareigūnai savo parengtais dokumentais turėjo įtakos vyriausybės pasaulėvaizdžiui ir sprendimams.

Tyrimui ypač vertingi Prancūzijos karinių misijų Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje pranešimai. Skaitant susidaro įspūdis, kad jie tapo svarbia atsvara vienpusiškai Užsienio reikalų ministerijos Rusų tarnybos pozicijai, juose perteikiami Prancūzijos karininkų įspūdžiai, sukaupti asmeniškai bendraujant su Baltijos valstybių politikais, valdininkais ir kariškiais, stebint Nepriklausomybės kovų aktualijas ir politinį vyksmą. Lietuvos, Latvijos ir Estijos išsilaisvinimas iš sovietų agresijos ir vokiečių

---

23 Ministère des Affaires étrangères (toliau AMAEF), *Correspondence politique et commerciale, Europe, 1918–1940*, tyrimui panaudota medžiaga iš keturių apyrašų: *Lituanie, Lettonie, Estonie, URSS* (Lietuva, Latvija, Estija ir SSRS). Naudojant trumpąją aprašo versiją, tik archyvo ir apyrašo pavadinimus (pvz., AMAEF, Lituanie), minimas būtent šis fondas.

kariuomenės pastangos įsitvirtinti regione yra svarbiausios misijų vadovų korespondencijos temos. Nepatikliai vertindami šių šalių užmojų įtvirtinti nepriklausomybę, misijų vadovai plk. ltn. Célestinas Reboulis, plk. ltn. Emmanuelis du Parquetas ir plk. ltn. Raphaëlis Hurstelis vis dėlto pasidalijo daugeliu detalių, patvirtinančių vietos žmonių tvirtą paramą savo vyriausybėms.

Pasakodami Baltijos valstybių istoriją sudėtingu 1918–1920 m. laikotarpiu, balistišką Prancūzijos užsienio reikalų ministerijos Diplomatinijų archyvų centro medžiagą detaliau naudojo tik suomių istorikas Kalervo Hovi ir jo prancūzų kolega Julienas Gueslinas. Lietuviškojoje istoriografijoje šio archyvų centro dokumentai taip pat retai naudojami, taigi norėtume tikėtis, kad šių šaltinių įtraukimas į mokslinę apyvertą taps paskata ir vėlesniems atradimams, ir naujoms interpretacijoms.

Kalbant apie publikuotus Prancūzijos užsienio politiką apibūdinančius šaltinius, reikia išskirti Paryžiaus taikos konferencijos Aukščiausiosios Tarybos nutarimų rinkinį, Lenkų ir Baltijos reikalų komisijų protokolus²⁴, kurie padėjo tiksliau rekonstruoti rengėjų pozicijas su Lietuva, Latvija, Estija susijusiais klausimais. Itin daug vietos juose skiriama vokiečių kariuomenės išvedimo iš Baltijos valstybių tema. Matome, kaip Rusijos pilietinio karo dinamika keitė Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos delegacijų požiūrį į Baltijos valstybių politinį savarankiškumą. Šie liuanistinėje istoriografijoje mažai naudoti šaltiniai padeda rekonstruoti sprendimus dėl Klaipėdos krašto kaip atskiros Baltijos pajūrio teritorijos suformavimo ir prielaidas, tiesa, įgyvendintas ne pačių Antantės valstybių, jį perduoti Lietuvai.

Dar tarpukariu publikuotus Paryžiaus taikos konferencijos šaltinius papildome JAV užsienio politikos dokumentų rinkinio Rusijos klausimui 1918–1919 m. (4 tomai) ir Paryžiaus taikos konferencijai (13 tomų) dedikuotų tomų medžiaga²⁵. Didelės apimties rinkinyje yra nemažai JAV Sąjungininkių pozicijas dėl Baltijos valstybių rodančių dokumentų, taip pat ir rengtų vyriausybės vadovų, užsienio reikalų ministrų vardu, taigi atspindinčių oficialiąją valstybės poziciją. Kaip ir Paryžiaus taikos konferencijos rinkiniuose, randame informacijos apie Rusijos politiką, veikusių egzilyje, pastangas daryti įtaką Baltijos valstybių klausimais.

---

24 *Conférence de la Paix, 1919–1920, Recueil des Actes de la Conférence, V. 1: Actes du Conseil Suprême, recueil des résolutions*, Paris 1934; *Conférence de la Paix, 1919–1920, Recueil des Actes de la Conférence. Partie IV. Questions territoriales, V. 2. Commission des Affaires Polonaises*, Paris, 1924; *Ibidem, Partie IV. Questions territoriales, V. 7. Commission des Affaires Baltiques*, Paris, 1923.

25 *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States: 1918, Russia*, Washington, 1931–1932, V. 1–3; *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States: 1919, Russia*, Washington, 1942, *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States: Paris Peace Conference*, Washington, 1942–1947, V. 1–13, toliau: *PRFR: 1918, Russia, V. 1* etc.

Didžiosios Britanijos dokumentų rinkinių rengėjai publikavo ministro pirmininko Davido Lloyd George'o ir Užsienio reikalų ministerijos vadovų rengtų dokumentų, ypač memorandumų ir instrukcijų. Kiti ypač vertingi šaltiniai yra Baltijos valstybėse veikusių Didžiosios Britanijos įkurtų arba britų karininkų vadovaujamų misijų pranešimai ir memorandumai. Šiuose šaltiniuose ne tik fiksuojamos aktualijos, bet ir atsispindi autorių požiūris į Lietuvos, Latvijos, Estijos valstybingumą, pasiūlymai arba bent sugestijos dėl konkrečių problemų sprendimo.

Po Antrojo pasaulinio karo Londone išleistame britų užsienio politikos dokumentų rinkinyje²⁶ publikuojama daug vertingų ne tik Didžiosios Britanijos užsienio reikalų ministerijos, bet ir šios valstybės delegacijos, jos lyderio ministro pirmininko Davido Lloyd George'o veiklos Paryžiaus taikos konferencijoje dokumentų. Pranešimai, instrukcijos, telegramos, posėdžių protokolai, atmintinės padėjo rekonstruoti britų vadovaujamų karinių misijų santykių su Lietuvos, Latvijos, Estijos vyriausybėmis dinamiką. Šio šaltinių rinkinio pirmuosiuose tomuose ypač daug vertingos medžiagos yra apie D. Lloyd George'o vyriausybės požiūrį į vokiečių karių veikimą Baltijos valstybėse ir sudėtingą jų išvedimo procesą 1919 m., o vienuoliktajame tome – apie britų politinės paramos regione dilemas Lenkijos 1920 m. kare su Sovietų Rusija.

Vertingas JAV išleistas britų dokumentų rinkinys²⁷, kurio trys iš penkių Rusijai ir nuo jos atsiskyrusioms valstybėms skirtų tomų atitinka monografijos chronologines ribas. Jame yra tyrimui itin aktualių išsamių britų vadovaujamų karinių misijų vadovų pranešimų ir memorandumų, išsamių Užsienio reikalų ministerijos vadovų instrukcijų Baltijos valstybių klausimais, padedančių geriau suvokti jų pozicijas.

Britų archyvuose esančių šaltinių gausą ir kartu vėlyvesniojo rinkinio sudarytojų atsakingumą rodo tai, kad tik labai nedaugelis publikuotos medžiagos sutampa, taigi abiejų skirtingų publikacijų medžiaga papildo viena kitą.

Šiame tyrime itin svarbūs Lietuvos centriniame valstybės archyve saugomi dokumentai, kurie buvo naudojami tiriant Lietuvos diplomatinis santykius su Didžiąja

---

26 *Documents of British Foreign Policy, 1919–1939, 1st series, V. 1: Secret proceedings of the Supreme Council of the Paris Peace Conference, 1919; ibidem, V. 2: Concluding the proceedings of the Supreme Council, 1919; ibidem, V. 3: The Baltic provinces and Russia, 1919*, sud. Ernest Llevelyn Woodward, Rohan Butler, London, 1947–1949, *ibidem, V. 11: Upper Silesia, Poland and the Baltic States, January 1920–April 1921*, sud. Rohan Butler, John Patrick Bury, Margaret Lambert, London, 1961, toliau: *DBFP 1919–1939*.

27 *British Documents of Foreign Affairs: Reports and papers from the Foreign Office confidential print, Part 2: from the 1st to the 2nd World War, Series A: The Soviet Union, 1917–1939, V. 1. Soviet Russia and her neighbors, January 1917–December 1919*, ed. Cameron Watt, Frederick, 1984; *ibidem, V. 2: December 1919–March 1920; ibidem, V. 3: April–October 1920*.

Britanija, Prancūzija, Vokietija bei bolševikine Rusija, taip pat nemažai naudotasi Lietuvos delegacijos prie Paryžiaus taikos konferencijos dokumentais ir Lietuvos vyriausybės protokolais. Minėti dokumentai rodo Lietuvos pastangas užmegzti santykius su didžiosiomis galiomis, gauti finansinės ir karinės paramos bei įgyti tarptautinį pripažinimą. Kitaip tariant, sumažinti priklausomybę nuo Vokietijos bei gauti daugiau Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos dėmesio ir paramos. Pastangos orientuotis į Antantę taip pat užfiksuotos Lietuvos vyriausybės dokumentuose.

Atskiru žodžiu reikėtų paminėti Lietuvos pasiuntinių Berlyne Juozo Purickio išsamius pranešimus apie vokiečių ir rusų aljanso formavimąsi bei finansavimą, kurie leido patikrinti Didžiosios Britanijos atstovų Baltijos šalyse pateikiamus duomenis, bei Lietuvos pasiuntinio Londone Alfredo Tiškevičiaus pranešimus, kuriuose gana detalai užfiksuota oficialioji Didžiosios Britanijos laikysena nepriklausomą gyvenimą pradedančių Baltijos valstybių atžvilgiu, kurie svariai papildė D. Lloydo George'o vyriausybės memorandumuose nugulusią politinių alternatyvų panoramą. Lietuvos delegacijos prie Paryžiaus taikos konferencijos dokumentai liudija ne tik Lietuvos atstovų pastangas įgyti pripažinimą bei gauti karinės paramos, bet ir yra šaltiniai, parodantys Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos požiūrį bei politiką Baltijos regione. Fragmentiškai prie tyrimo prisidėjo Petro Klimo²⁸ atsiminimai.

Tyrimo taip pat naudotasi Latvijos nacionalinio ir valstybinio istorijos archyvų valstybės institucijų fonduose rasta gausia medžiaga apie Latvijos civilinės ir karinės valdžios institucijų susirašinėjimą 1919–1920 m. su Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos misijomis, kuris yra labiau formalus: oficialus susirašinėjimas, sąskaitos faktūros, padėkos ir kita.

Svarbiausią tyrimo šaltinių bazę sudarė pirminiai archyviniai šaltiniai, todėl atsiminimais ir spauda buvo remiamasi ribotai, paminėsime tik svarbiausius atsiminimus. Visų pirma reikėtų išskirti Vokietijos karininkų ir karių, dalyvavusių kariniuose veiksmuose Baltijos šalyse, atsiminimus, kurių dauguma rašyti tarpukariu. Iš jų verta išskirti Vokietijos gynybos ministro Gustavo Noske's²⁹, vyriausiojo karo vado gen. Wilhelmo Groenerio³⁰, VI rezervo korpuso vado gen. R. von der Goltzo³¹, Vokietijos vyriausybės įgalotinio Latvijoje ir Estijoje Augusto Winnigo³², Vokietijos

---

28 Petras Klimas, *Iš mano atsiminimų*, Vilnius, 1990.

29 Gustav Noske, *Von Kiel bis Kapp*, Berlin, 1920.

30 Wilhelm Groener, *Lebenserinnerungen: Jugend, Generalstab, Weltkrieg*, Göttingen, 1957.

31 Рюдигер фон дер Гольц, *Моя миссия в Финляндии и в Прибалтике*, Санкт-Петербург, 2015.

32 *Прибалтийский излом 1918–1919: Аугуст Винниг у колыбели эстонской и латышской государственности*, Москва, 2019.

karinių formuočių vadų Baltijos regione Walterio Rohrscheidto³³, Cordto von Brandiso³⁴, Otto Shroederio³⁵, Josefo Bischoffo³⁶ prisiminimus. Reikia pažymėti, kad minėtuose karininkų atsiminimuose visas dėmesys sutelktas į karinius veiksmus bei siekį legitimuoti Vokietijos karių buvimą Baltijos regione.

Didžiosios Britanijos atstovų atsiminimai apie pokario įvykius regione gana kuklūs ir apsiriboja istorinių tendencijų, kaip Baltijos šalys atgavo nepriklausomybę arba kaip iš Baltijos regiono buvo evakuoti Vokietijos kariai, abstrakčiais aprašymais. Norisi išskirti Didžiosios Britanijos komisionieriaus Baltijos šalyse plk. Stepheno Tallentso³⁷, diplomatinio atstovo Herberto Grant-Watsono³⁸ bei Lietuvos kariuomenėje keletą mėnesių tarnavusio britų gen. Franko Percy Crozierio atsiminimus bei biografinę knygą, parašytą jo atsiminimų rankraščio pagrindu³⁹. Tyrimo metu taip pat buvo susipažinta su Sąjungininkų karinės misijos vadovo gen. Huberto Gougho atsiminimais⁴⁰, Prancūzijos karinės misijos Latvijoje vadovo plk. ltn. E. du Parquet'o⁴¹ bei Sąjungininkų kontrolės komisijos vokiečių karių evakavimui iš Baltijos šalių pirmininko gen. H. A. Niesselio atsiminimais⁴².

Tyrimė fragmentiškai naudotasi spauda: Vokietijos laikraščiais *Die neue Zeit*, *Zeitung der 10. Armee*, *Wilnaer Zeitung*, Latvijos laikraščiu *Latvijas Sargs*, *Brīvā Zeme*, *Jaunākās ziņas*, *Valdības Vēstnesis* ir Lietuvos valstybės oficiozais *Lietuvos aidas* (1918) ir vėlesniu *Lietuva*, periodiniais leidiniais *Karo archyvas* bei *Karys*.

---

33 Walter von Rohrscheidt, *Unsere Baltikum-Kämpfer: die Ereignisse im Baltikum 1918–1919*, Braunschweig, 1938.

34 Cordt von Brandis, *Baltikümer: Schicksal eines Freikorps*, Berlin, 1939.

35 Petras Jakštas, Saksų savanorių dalys Lietuvoje 1919 m., *Karo archyvas*, 1935, t. 6.

36 Josef Bischoff, *Die letzte front Geschichte der Eisernen Division im Baltikum 1919*, Berlin, 1935.

37 Stephen Tallents, *Man and Boy*, London, 1943.

38 Herbert Grant-Watson, *The Latvian Republic: the struggle for freedom*, Michigan, 1965, 102 p.

39 Charles Messenger, *Broken Sword: The Tumultuous Life of General Frank Crozier 1879–1937*, East Yorkshire, 2013; Frank Crozier, *Impressions and recollections*, Great Britain, 1930.

40 Gen. Sir Hubert Gough, *Soldiering On: being the memoirs of General Sir Hubert Gough*, London, 1954.

41 *Francū pulkvežleitenanta Emanuela Diparkē atmiņas: Misija Latvijā 1919–1920*, Rīga, 2019.

42 Albertas Henri Niesselis, *Vokiečių išsikraustymas iš Baltijos kraštų. Memuarai*, Kaunas, 1937.